

BOŞANMA SORUNLARINDA DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK: DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI ÖRNEĞİ

RELIGIOUS COUNSELING AND GUIDANCE AT DIVORCE PROBLEMS: THE CASE OF PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS

DOI:10.17755/esosder.05098

Salih AYBEY¹

Öz

Sanayileşmeyle birlikte gelen modernleşmenin etkisiyle Batıda, aile kurumu neredeyse bitme noktasına gelmiştir. Dini, ahlaki ve milli değerlere sahip olan Müslüman toplumlar da bu bozulmadan etkilenmiştir. Ülkemizde 2003 yılından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından dini danışmanlık ve rehberlik faaliyetini yürütmek amacıyla tüm il ve ilçe müftülükleri bünyesinde Aile ve Dini Rehberlik Büroları kurulmaya başlanmıştır. Adı zikredilen bürolara aile, boşanma, nikah gibi konular başta olmak üzere değişik konularda soru ve sorunlar gelmektedir.

Araştırmamız Ege Bölgesinde bulunan sekiz il müftülüğüne 2005-2011 yılları arasında gelen boşanma sorularıyla sınırlıdır. Bürolara gelen boşanma sorularından hareketle, büro görevlileri tarafından uygulanmakta olan dini danışmanlık ve rehberliğin boşanmaları önlemede ve boşanma sorunlarının çözümünde ne denli bir etkiye sahip olduğu örneklerle ele alınmıştır. Gerek görevlilerin verdiği cevaplardan gerekse büro görevlileri ile yaptığımız görüşmelerden hareketle, uygulanmakta olan dini danışmanlık ve rehberliğin boşanmalar üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu çalışmamızda, teorik olarak verilen dini danışmanlık kavramının bürolarda, pratik olarak nasıl uygulandığı da görülmüş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Dini Danışmanlık, Aile ve Dini Rehberlik.

Abstract

The impact of modernization came with the industrialized West, the family institution has become almost the end point. Religious, moral and national values with Muslim communities have also been affected by this deterioration. Since 2003, our country offers all provincial and district mufti in order to carry out its religious counseling and guidance activities by the Religious Affairs Directorate of Family and Religious Guidance Offices have been established. Name mentioned office to family, divorce on various topics, especially on issues such as marriage comes questions and problems.

Our research is limited to questions from the divorce between the years 2005-2011 mufti eight provinces in the Aegean region. Moving from the Office of the divorce question, how religious counseling and divorce prevention office of guidance being implemented by officials and the solution of the problem is dealt with divorce example to have an effect. Both of the answers given by the officials of our discussions with both office workers movement, the religious advice and guidance on the divorce being applied is determined to have a positive impact. At the same time, this study, in the office of religious counseling concept in theory, in practice it will be seen how it is implemented.

Keywords: Divorce, Religious Counseling, Family and Religious Guidance.

¹ Yrd.Doç.Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, salihaybey@hotmail.com

Giriş

Boşanma, sözlükte “serbest kalmak, serbest bırakmak, bağından kurtulmak, bağıni çözmek” (Acar, 2010: 496) anlamına gelmekte olup, nikah akdinin bozulması, karı-koca arasındaki evlilik bağının çözülmesi, evliliğin sona ermesi (Akpolat, 2009: 29) gibi anlamları ifade eder. Eşler arasında kurulan birlikteliğin/yuvarının ölünceye kadar yaşatılması temel esas olmakla birlikte, toplumların hayatında boşanmanın olmadığı hemen hemen hiçbir dönem görülmemiştir. Bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de aileyi kuşatan en önemli sorunlardan birinin boşanma olgusu olduğu görülmektedir. 2015 yılında ülkemizde neticelenmiş boşanma davası dosya sayısı 135.324’tür (www.tuik.gov.tr). Boşanmaların özellikle son on yıllık seyri izlendiğinde, makasın her geçen yıl biraz daha açılma eğiliminde olması ülkemizdeki aile parçalanmalarının önemli bir boyuta ulaştığının delilidir.

Türkiye’de son yıllara kadar boşanma önemli bir sosyal sorun olarak görülmemiştir. Özellikle 20. yüzyılın son dönemine kadar Aldatma, şiddet, eşlerin olumsuz karakteri, eşlerin bir birinin yaşam şekillerine karışması, ailedeki diğer fertlerin olumsuz etkisi (bkz. *Boşanma Nedenleri Araştırması*, 2009: 10-57) gibi sebepler Türkiye’de boşanma nedenleri arasında önemli bir toplumsal sorun oluşturmamaktaydı.

Ancak, tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de temel değerlerin zayıflaması, nüfusun şehirlerde toplanması, günlük hayatın karmaşıklaşması, iletişim teknolojilerinin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, tüketim kültürünün değişmesi, bireysel değerlerin ön plana çıkması (*Boşanma Nedenleri Araştırması*, 2009: 27-104) gibi hususlar boşanmaya giden yol üzerindeki tetikleyici etkenler olarak değerlendirilebilir.

Diğer taraftan, modernleşme ve kent hayatı da birçok açıdan aileyi olumsuz etkileyerek boşanmalara zemin hazırlamaktadır. Özellikle kırsal kesimlerde, küçük topluluklarda görülen ve ailenin bütünlüğünü destekleyen sosyal denetim mekanizmaları, modern kentlerde giderek zayıflamaktadır. Kent hayatında her geçen gün yalnızlaşan aile kurumu, sadece çeşitli örgütlenme biçimlerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Sosyal baskının engelleyici yönünü azaltan bu durum kentlerde boşanmaların daha olağan karşılanmasına, daha sık ve kolay gerçekleştirilmesine neden olmaktadır (Meriç, 2004: 68; Arıkan, 1992: 96; Bardakoğlu, 2001: 200; Atalı, 2004: 196-198; Şentürk, 2008: 9).

Belirtilen bu sebepler ve boşanmalar konusunda ortaya çıkan tablo, bazı kurum ve kuruluşları aile bütünlüğünün yeniden ikame edilmesine ilişkin tedbirler almaya sevk etmiş ve onları gerçek manada plan ve projeler hazırlamaya yönetmiştir. Bu çerçevede Türkiye’de aile kurumuna vurgu yapan ilk hukuki düzenleme olan (Doğan, 2009: 132) ve aileyi “Türk toplumunun temeli” kabul eden 1982 Anayasası’nın 41. maddesidir. İlgili madde şöyledir: “*Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar*”. Bu maddeye istinaden ülkemizde bazı kurumlar, toplumsal değişmeye bağlı olarak ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara uygun birimler oluşturma yönünde çalışmalar başlamıştır. Bu süreçte yapılan ilk ve en önemli çalışma ve uygulama Aile Araştırma Kurumu’dur.

29 Aralık 1989 tarihinde kurulan BAAK (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı) aile konusundaki ilk kurumsal düzenlemedir. Uzun bir süre gerekli ve kalıcı hukuki dayanaklardan yoksun olarak faaliyetlerini sürdürmüş olan kurum, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM) adıyla 10.11.2004 tarihinde 5256 sayılı yasa ile hukuki bir statüye kavuşturulmuştur (<http://www.athgm.gov.tr/tr/html/18513/Tarihce>). Yine kadın ve çocuklar için gerekli önlemlerin alınması görevini devlete yükleyen Anayasa’nın 41. Maddesine binaen 25 Ekim 1990 tarih ve 3670 sayılı yasa gereğince Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSGEM) kurulmuştur. Bu genel müdürlük Aile Araştırma

Kurumu gibi uzun bir süre hukuki dayanaktan yoksun olarak varlığını sürdürmüş, ancak 6.11.2004 tarih ve 5251 sayılı yasayla kalıcı yasal statüsünü elde etmiştir (<http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19067/Tarihce>).

Bunların yanında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğüne bağlı Aile Danışma Merkezleri 1997 yılında (Resmi Gazete, 23011, 6.6.1997), Kadın Konukları 1998 yılında (Resmi Gazete, 23400, 12.07.1998), toplum merkezleri 2000 yılında hizmete açılmıştır. Ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin aile ile ilgili çalışmalarında küçümsenemeyecek hizmetler verdiği görülmektedir. Bütün bu gelişmeler, ülkemizde aile destek hizmetleri konusunda artan ihtiyaca paralel olarak gelişen duyarlılığı ortaya koymaktadır.

Türkiye’de toplumu dini konularda aydınlatma ve ibadet yerlerini yönetmekle görevli resmi kurum Diyanet İşleri Başkanlığı’dır (1982 Anayasası, Madde 136). Başkanlık değişen toplumsal ihtiyaçlara binaen topluma sunmakta olduğu din hizmetinin alanını hem özellik hem de sayısal açıdan genişletme yoluna gitmiştir. Bu değişim doğrultusunda son yıllarda “SOSYAL AÇILIMLI DİN HİZMETLERİ” projesine ayrı bir önem verilerek ailede oluşan/oluşabilecek problemlerin çözümüne katkı sağlamak ve aile kurumunu güçlendirmeye yönelik olarak 15 Nisan 2002 tarih ve 199 sayılı olur ile müftülükler bünyesinde “Aile ve Dini Rehberlik Büroları”nın kurulması kararlaştırılmıştır. Adı geçen büroların kuruluş amacı, toplumumuzun aile hakkında dini açıdan doğru bilgilendirilmesini sağlamak, aile yapısının korunmasına katkıda bulunmak, halkımızın özellikle aile ve aile bireyleriyle ilgili dini içerikli soru ve sorunlarına çözüm üretmektir. (Bardakoğlu, 2010: 200).

Diyanet İşleri Başkanlığı stratejik planında da ifade edildiği üzere, “töre cinayeti, aile içi şiddet, madde bağımlılığı ve ayrımcılık gibi toplumsal sorunların çözümünde dini açıdan etkin rol almak” Başkanlığın stratejik amaçları arasındadır. Yine “nitelikli dini bilgilerin toplumun her kesimine ulaşmasına yönelik çalışmalar yapmak, dini danışmanlık ve rehberlik hizmetini geliştirmek, kadınlara yönelik irşat faaliyetlerini geliştirmek” stratejik amaçlara bağlı yapılması düşünülenler arasındadır. Bu stratejik planda müftülükler bünyesinde Aile ve Dini Rehberlik Bürolarını açmak ve yaygınlaştırmak (Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan, 2009-2013), bu amaçları gerçekleştirme yollarından birisi olarak belirtilmektedir.

Yapılan incelemelerden de anlaşıldığına göre Din İşleri Yüksek Kurulu’na yöneltilen sorular içinde evlenme, boşanma, aile içi ilişkiler, haklar ve görevler konuları önemli bir yer tutmaktadır (DİB Faaliyet Raporu, 2010). Ayrıca taşrada bulunan il ve ilçe müftülüklerine yapılan müracaatlar göz önüne alındığında, toplumun dini danışmanlık ve rehberliğe ne kadar ihtiyaç duyduğu açıkça görülmektedir.

TÜİK’in 30 yıldan beri yayınlamakta olduğu “Boşanma İstatistikleri” adlı verilerde, boşanmaların bölgelere, illere, cinsiyete göre dağılımları yapılmaktadır. Bu verilere göre boşanmaların nüfusa oranla en yüksek olduğu bölgenin Ege Bölgesi olduğu görülmektedir. Buradan hareketle, Türkiye’de boşanma oranının en yüksek olduğu Ege Bölgesi Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına gelen boşanma soru ve sorunları üzerine yaptığımız bu araştırma, gerek boşanma sebeplerini öğrenme gerek aile problemlerini tanıma gerekse ailede ortaya çıkan/çıkabilecek problemlerin çözümünde dini danışmanlık ve rehberliğin rolü noktasında bize bilgi verecek olması açısından önem arz etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi: Araştırmamızda soruların analizi için NVİVO Nitel Araştırma Yöntemi kullanılmıştır. Bunun yanında araştırmanın amaç ve içeriği doğrultusunda ihtiyaç duyulan bilgileri toplamak için imkanlar ölçüsünde literatür taraması yapılmış ve konuyla ilgili tezler, kitaplar, makaleler vb. yayınlar incelenmiş ve gerekli çalışmalardan faydalanılmıştır. Basılı temin edilemeyen bazı kaynaklara, elektronik ortamda ulaşılmıştır.

Ayrıca büro görevlileriyle yapılan mülakat, gözlem ile kendi bilgi, tecrübe ve müşahedelerimiz de yararlandığımız diğer teknikler arasındadır.

1. Dini Danışmanlık ve Rehberlik

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürüttüğü din hizmetlerinin karşılığı olan “irşat ve tebliğ” kavramları “halkı dini konularda aydınlatmak” şeklinde Başkanlığın Teşkilat Kanununda ve tüm mevzuatında karşımıza çıkmaktadır.

İrşat kelimesi sözlükte “hidayete erdirme, yol gösterme ve doğru yola yönlendirme” anlamlarına gelmektedir (Topaloğlu, 2006: 454). Genel olarak ise, “ehil kimseler tarafından insanları, dünya ve ahiret saadetine ermeleri için hak ve hakikate, doğru yola ve iyiliğe çağırarak, her türlü kötülükten kaçınmalarını telkin etmek (*Şamil İslam Ansiklopedisi*, 2001: 309; Altaş, 2000: 336) gibi anlamlara gelmektedir. Bu tanımlara göre irşat, insanlara dinin emir ve tavsiyelerini aktararak, insanların dünya ve ahiret saadetine ermeleri için, doğru yola ulaşmalarına yardımcı olma amacı taşımaktadır. Gerek Hz. Peygamber'in gerek Kur'an'ın tavsiye ve emirleri doğrultusunda, yerine getirilmesi gereken görevlerden irşat, tarih boyunca çeşitli unvanlarla anılan hizmetliler tarafından yerine getirilmiştir (Onay, 2006: 150). Bu görevlilerin yerine getirdikleri hizmet, “din” hizmetidir.

Din, doğru yolu bulması için kişiye verilen imkanları destekleyen güçlü bir faktördür. Aynı zamanda din, insana selim fitratının özelliklerini hatırlatmakta, aklına vahiy ile ışık tutmakta ve sosyal tecrübesinin sağlıklı yürümesine katkıda bulunmaktadır. Bu sebeple irşat faaliyetleri, Müslümanlar arasında manevi yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan vasıtaların başında yer almaktadır. Aslında Müslümanların irşat görevi kendilerine, diğer din mensuplarına ve bütün insanlara karşı sorumluluk yüklemektedir. Hz. Peygamber bir toplumu oluşturan insanları aynı gemiye binmiş olan yolculara benzetmektedir. Geminin alt kısmında olanlar su ihtiyacını karşılamak üzere delik açmaya kalkışır, üst kattakiler de onlara engel olmazsa hep beraber boğulacak, üsttekiler uyarı görevini yerine getirdiği takdirde yine hep beraber selamete ereceklerdir.

Din hizmetlerinin topluma sunumunda, irşat, tebliğ, nasihat vb. yöntemler kullanılmaktadır. Ancak, zamanın ve şartların değişmesiyle toplumların beklenti ve ihtiyaçları da değişmektedir. Dolayısıyla din hizmeti sunanların bu ihtiyaç ve beklentiler doğrultusunda yeni yöntem ve teknikler kullanmaları gerekmektedir. Bu da zaman içinde dini danışmanlık ve rehberlik hizmetini ortaya çıkarmaktadır.

Dini danışmanlık, sorun yaşayan insanlara yönelik iyileştirme, rehberlik etme, bakımda bulunma faaliyetlerini içerir. Söz konusu olan, temelde bir psikolojik danışmanlıktır ve “dini” sıfatı ise psikolojik danışmanlığın, dinsel kaynakların, geleneğin vb. unsurların dikkate alınarak uygulanmasını ifade etmektedir (Altaş, 2000: 347; Ok, 2008: 563; Peker, 2009: s. 2).

Dini rehberlik ise, insanların kendini anlaması, maddi ve manevi problemlerini çözmesi, gerçekçi kararlar alması, dünya ve ahiret mutluluğunu kazanarak kendini huzura kavuşturması için dini bilgi ve rehberlik eğitimi almış kişilerce verilen psikolojik yardımlar (Altaş, 2000,: 350; Ok, 2008: 565; Bayraklı, 1995: 187) olarak ifade edilebilir.

Dini danışmanlık, kişinin inancı, düşüncesi ve değerleri ne olursa olsun danışmanlık alanı içindeki problemlerle ilgilenir. Ancak dini danışmanlığın farklılığı danışan veya probleminden değil, danışmanın rolünden kaynaklanmaktadır. Çünkü dini danışmanlıkta danışman, rolünü dinden alır. Ancak, bu rolü gerçekleştirirken diğer yardım disiplinlerinden de kendini bağımsız kabul etmez (Altaş, 2000: 347; Başar, 2009: 634; Cebeci, 2010: 56).

Dini danışmanlık kavram ve kurum olarak her ne kadar Batı kültürüne ait ise de bu kavramın içerdiği anlam İslam kültüründe de mevcuttur. Çünkü dini danışmanlık kavramının asıl kaynağını, insanların doğru yol üzere olmaları maksadıyla Allah'ın Hz. Adem'den Hz.

Peygamber'e kadar gönderdiği elçililerin yaptıkları tebliğ ve irşat görevi oluşturmaktadır. Dolayısıyla irşat ve tebliğ müessesesi, İslam geleneğinde yerleşmiş dini danışmanlık sistemleridir denilebilir.

İslam dini gerek bireysel gerek toplumsal meselelerde danışmaya önem vermektedir. Kişisel sorunlarda olduğu kadar, kişiler arası sorunlarda da istişarenin önemine vurgu yaparak (Şûra, 42/38) ailevi problemlerde (Bakara, 2/233) ya da işle ilgili meselelerinde (Ali İmran, 3/159) danışmayı tavsiye etmektedir. Çünkü İslam, bireysel çaba ve bireysel yarar amaçlı bir yaşantı yerine, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma temelli bir yaşantıyı ön görmektedir.

Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde vurgulandığı gibi, Hz. Peygamber'in peygamberlik faaliyetlerinin önemli bir kısmı kendisine gelen vahyin tebliği şeklindeydi (Maide, 5/67; Müddesir, 74/1,2; A'la, 87/9,10). Ancak Peygamberin Allah'ın insanlarla iletişimini sağlamaktan başka vahyin dışında ama vahye dayalı olarak yaptığı danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri de vardır. Burada Hz. Peygamber, insanların ahlâk ve ahiret kaynaklı sorunlarıyla ilgilenerek dini danışmanlık ve rehberlik görevini yerine getirirken onların dinle bağlantılı ama aslında dünyevi olan problemleriyle de ilgilenmiştir diyebiliriz (Altaş, 2000: 334-335).

2. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Boşanma Konularına Ait Soruların Değerlendirilmesi

Günümüz ailelerinin en önemli sorunları arasında aile içi iletişim yoksunluğu yer almaktadır. Bunun yanında aile hayatında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, kavgalar, baskı ve şiddet uygulamaları aile bireylerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bahsedilen bu durumlar, uzun yıllar süren evliliklerde dahi ailenin devamını engelleyen faktörler arasında karşımıza çıkmaktadır (Meriç, 2004, 81). Toplumsal-sosyal baskı, ekonomik imkanının olmaması ve çocukların yaşanacak olumsuzluklardan etkileneceği düşüncesiyle evliliklerini devam ettiren kadınlar, yıllar sonra da olsa şartların değişmesiyle boşanmanın yollarını arayabilmektedir. Fakat toplumsal yargılar bu kararlarında da kadını zorladığı için ciddi gerginlikler yaşanabilmektedir. Müftülüklere bağlı bürolara gelen sorulardan durum şu şekilde örneklenebilir:

“51 yaşında 3 çocuk sahibiydim. Üçünü de evlendirdim. Ancak geriye doğru evlilik hayatıma baktığım zaman eşimle doğru dürüst bir mutluluğumuz olmadı. Boşanmak istiyorum ama bu yaştan sonra da insanlar ne derler diye düşünmeden edemiyorum. Çocuklarım da beni destekliyor. Boşansam günah olur mu?” (Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, No: 2103, Manisa, Ağustos, 2009).

Yukarıdaki soruya benzer soruların bürolara çokça geldiği görülmektedir. Zaten yapılan araştırmalarda bu gerçeği desteklemektedir. Boşanma nedenleri araştırmasına göre, eşinden boşanmak isteyen kadının boşanmasını engelleyen faktörler arasında ilk üç sırada %47.7 ile çocuk, %26.2 ile çevre ve %21.1 ile de dul yaşama korkusu yer almaktadır (*Boşanma Nedenleri Araştırması*, 2009: 154-160). Bu tür sorulara cevap veren büro görevlilerinin cevap verirken zorlandıkları ve bir kararsızlık içinde kaldıkları görülmektedir. Ancak bunda danışmaya gelen kişinin ruh halinin ve ne yapacağına tam anlamıyla karar verememesinin de görevliler üzerinde de benzer etkiyi yaptığı söylenebilir.

Boşanma eşler için mutsuz bir evlilikten çıkış olsa da ailenin yıkımı demektir. Ayrılmanın mutlak gerekli olduğu durumlarda bile boşanma ile eşler arasında sorunlar bitmez. Boşanmış çiftler, bazen çocuklarının iyiliği için çok yakın ilişki içinde olmaya devam ederler. Nitekim boşandığı halde birlikte yaşamaya ve karı-koca ilişkisini sürdürmeye devam eden birliktelik örnekleri çoktur. Bunların bir kısmı nikahın sona erdiğinden habersiz iken, bir kısmı bilerek bu birlikteliği sürdürmektedir. Bu sebeple boşanma sonrası sorunlar ve ilişkiler ile ilgili olarak bürolara fazlaca soru geldiği görülmüş ve bu sorulardan birkaçı aşağıda verilmiştir.

“3 yıl önce eşimle boşandık. Çocuklarımız için tekrar evlendik. Ama içimde bir şüphe oluştu. “Acaba eşimle zina mı yapmış oluyorum” diye aklıma geliyor. Ben de size sorayım dedim. Bizi aydınlatırsanız çok seviniriz” (Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, No: 792, İzmir, Mayıs, 2006).

“Ben eşimden 6 yıl önce hakim huzurunda boşandım. Bu safhaya gelinceye kadar da pek çok defa boşanma ifadelerini kullandım. Şimdi pişman olup tekrar yuvamızı kurmak istedik. Ama hülle yapılması gerekir diyorlar. Ne kadar doğrudur. Beni aydınlatabilir misiniz? İki çocuğumuz var. (Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, No: 446, Denizli, Mayıs, 2009).

Görüldüğü gibi acele ile verilmiş boşanma kararlarının ardından tekrar bir araya gelmek isteyen çiftler, eski eşleriyle ikinci haklarının olup olmadığını öğrenmek için bürolara başvurmaktadır. İfadelere bakıldığında bu konuda, toplumun yeterince bilgi sahibi olmadığı da açıkça görülmektedir. Bununla birlikte boşanma konusunda büro görevlilerinin cevap vermekte zorlandıkları hatta yetersiz kaldıkları verdikleri cevaplardan müşahede edilmiştir. Çünkü bazı görevliler danışanları başka bir kişiye yönlendirmişler ya da doğrudan kendileri Din İşleri Yüksek Kurulu’nu arayarak bilgi almışlardır.

Eşler arasında tartışmaların arttığı bir anda kocanın, sonrasını düşünmeden öfkeyle söylediği “seni boşadım, üçten dokuza boşsun, sen bana şimden sonra haramsın” vb. gibi boşanma lafızları da ailenin devamı ve huzurunu engellemektedir. Bu konularla ilgili gelen soru ve sorunların da epeyce olduğu ve aile içinde huzursuzluklara sebep olduğu bürolara gelen sorularda açığa çıkmaktadır.

“Kocam bir ay kadar önce bana “seni üçten dokuza boşadım” dedi. Ben de “peki” dedim. Şimdi ise bariştik. Ne yapacağız. Biz boşanmış sayılır mıyız?”(Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, No: 519, Denizli, Haziran, 2010).

“Zaman zaman eşimle aramızda tartışmalar yaşanıyordu. Bu tartışmaların birinde eşim bana “boşanalım” dedi. Bende geçiştirmek adına tamam seni Allah için boşuyorum dedim. Fakat evliliğimiz hiç bu söze takılmadan sürekli devam etti. Ben şimdi vesveseye kapıldım. “Allah için seni boşuyorum” sözü ile acaba biz boşanmış mıydık?” (Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, No: 1664, İzmir, Ekim, 2009).

Eşler arası ilişkilerin bozulduğu, gerginliğin arttığı tartışma anlarında erkeklerin kızgınlıkla söylediği boşanma ifadeleri aile ilişkilerini olumsuz anlamda etkilemekte, özellikle hanımları nikahlarıyla ilgili kuşkuya düşürmektedir. Oysa erkeklerin bir kısmı nikah konusunda kadınlar ile aynı hassasiyeti taşımadıkları, kızgınlıkları geçtikten sonra hiçbir şey olmamış gibi hayatlarına devam ettikleri ve yaşananlar karşısında rahat tavırlar sergiledikleri gözlemlenmiştir.

Diğer taraftan şaka ile kullanılan talak ifadeleri, talak hususunun ciddiyetinin anlaşılmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca bazı durumlarda erkeğin bu ruhsatı fütursuzca kullanıp kadını baskı altında tutmak istediği de sorularda açığa çıkmaktadır (Meriç, 2004: 65). Dolayısıyla söylemlerinde dilini eğitmek ve dikkatli olmak gibi bir kaygı taşımayan kişiler istedikleri gibi davranırken, dini davranışlarda hassasiyeti olan taraf ciddi sıkıntılar yaşamaktadır, diyebiliriz.

Burada hukuki bir problemi de vurgulamak gerekmektedir. Taraflar hakim huzurunda “biz anlaşamıyoruz, boşanmak istiyoruz” dedikleri zaman, hakim fazla ispat keyfiyeti aramadan “tarafların iradesi tamdır” diyerek boşamaktadır. Ancak bu konu istismara açık olup, hatta bazen tarafların bizzat kendileri tarafından, suiistimal edilebilmektedir. Nitekim borca girmiş karı-kocanın borçtan kurtulmak için, maddi endişeler taşıyan karı-kocanın, babasının/annesinin emekli parasını almak için boşandıklarına dair örneklere rastlamaktayız.

Yurt dışına çıkmak, başka bir ülkenin ikametini almak amacıyla da boşanmalar görülebilmektedir. İlginç olan bütün bu ayrılıklara rağmen ailelerin birlikte yaşaması veya yaşamayı talep etmeleridir (Tuncer, 1990: 162). Anlatılanları boşanmanın gündelik hayattaki değişen anlamları açısından değerlendirebiliriz. Bürolara gelen sorularda, bu görüşümüzü destekler mahiyette çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden birkaçı aşağıdadır:

“Eşim emekli geçinemiyoruz. Babamın maaşını almak için boşansam, ama eşimle de birlikte yaşasam olur mu günah mı?” (Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, No: 2391, Uşak, Ocak, 2010).

“Yurtdışında çalışmak için eşimden boşanıp, yabancı bir kadınla evlenmem gerekecek. Bu durumda benim nikahım geçerli olur mu? Anlaşmalı evlilik ve boşanma var mı?” (Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, No: 68, Afyonkarahisar, Mart, 2011).

Boşanma konusunda gelen sorularda ortaya çıkan önemli bir hususu daha dile getirmek gerektiği kanaatindeyim. Boşanmalarda en sık vurgulanan husus, karı-kocanın daha birbirlerini tanıyamadıklarını ifade etmeleri dikkat çekicidir. Soruların içinde gördüğümüz *“şu kadar yıl oldu ben daha bu adamı tanıyamamışım”* gibi ifadeler, bu durumu çok açık anlatan örneklerdir. Evlilik öncesi gerçek karakterini gizleyenler, ancak evlendikten sonra birbirlerinin gerçek yüzünü görmekte ve sorunlar bu noktadan sonra başlamaktadır. Bu vb. durumların eşleri anlaşmazlığa sürükleyen ve aile birliğini sarsıntıya uğratan faktörlerin başında geldiği kanaatindeyiz. Yaşları ilerlemesine rağmen bu tür problemlerin aileler de yaşanabildiği ve boşanma için bir sebep oluşturduğu aşağıdaki soruda görülmektedir.

“Yaşım 63, eşim 66 yaşında, ikimizin de ikinci evliliğimiz. Eşim bana “git, boşanma davasını aç, seni bu evde görmek istemiyorum” diyerek beni gönderdi. Gidecek yerim de yok. Müftülüğe bir geleyim dedim. Ben şimdi ne yapmalıyım” (Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, No: 250, Aydın, Mart, 2010).

Yukarıdaki soruda belirtilen sorunun çözüme kavuşturulduğu, eşlerle konuşularak boşanmadan vazgeçtiklerini büro görevlileri ifade etmişlerdir. Bu vb. diğer problemler de dini danışmanlık ve rehberlik görevi yürüten Aile ve Dini Rehberlik Büro personeli boşanmaları önleyici faaliyetler içinde olduğu görülmektedir. Büro görevlileri içinden çıkamadıkları soru ve sorunları ise Din İşleri Yüksek Kurulu'na yönlendirmektedirler.

Kendisine iyilik ve kötülük yapabilme kabiliyeti birlikte verilen insan, iyiliğe yönlenebilmesi için rehberlik ve danışmanlığa ihtiyaç duymaktadır. Genel olarak eğitim, özelden ise din eğitimi insanın iyiye yöneltilmesinde rehberlik ve danışmanlık görevi yapar. Aynı zamanda bu disiplinler aynı irşat görevinde olduğu gibi insana yardım etmeyi ve onun tam ve iyi bir insan olmasını sağlar (Bilgin, 1995: 171).

Sonuç

Her ne kadar dini danışmanlık Batı kültürüne ait bir kavram ve kurum ise de taşıdığı anlam itibarıyla İslam kültüründeki irşat ve tebliğ kavramları içerisinde yer almaktadır.

Ülkemizde dini danışmanlık adı altında yürütülmekte olan faaliyet il müftülükleri bünyesinde açılmış olan Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında da uygulanmaktadır. Bürolarda daha çok bilgilendirme, arabuluculuk/uzlaştırıcılık ve yönlendirme yapılmaktadır. Bununla birlikte bürolarda dini danışma ve rehberlik hizmeti ifa edilirken Kur'an ve sünnette yer alan bireyin bilme ihtiyacı (Nahl, 16/78), yardım ihtiyacı (Maide, 5/2; Tirmizi, Birr, 19) ve moral (manevi takviye) ihtiyacını (Duha, 93/1-3) gidermeye yönelik çalışmalar yapıldığını da söyleyebiliriz.

Boşanma/talak ile ilgili soru ya da problemleri bürolara yöneltenler, boşanmanın İslami kurallar çerçevesinde nasıl gerçekleştiği yahut talakla ilgili her hangi bir detay hakkında bilgi edinmek istemişlerdir. Ancak soruyu yönelten kişilerde, boşanmanın olmadığı sadece bilgi edinmek istenildiği izlenimini vermeye çalışan bir üslup hakim olmuşsa da gerçekleşen ya da gerçekleşmek üzere olan bir boşanmanın söz konusu olduğu açıkça sezilmektedir. Kısaca bu gruptaki başvurular şeklen bilgi istiyor gibi görünse de gerçekte çözüm isteyen bir nitelik taşıyor, denilebilir.

Gelen soruların genel yapısını incelediğimizde ilk göze çarpan husus, soru sahiplerinin önemli bir kısmının ana hatları ile de olsa talak konusunda -yeterli- bilgilerinin olmadığı, mevcut bilgilerinin de kulaktan dolma, eksik ya da karmaşık, puslu olduğudur. Bunların bir kısmı “iş başa düşünce” araştırmaya girişmekte, okumaya çalışmakta, fakat bu konuda gerekli alt yapıya sahip olmadıkları için karşılaşılan problemi çözmek yerine daha da karmaşık ve çözümsüz hale getirmektedir.

Bürolara boşanma konularında danışılan soru ve sorunlardan hareketle evliliklerde önemli problemler yaşanmakta ve bunlar dini danışmanlık uygulamaları ile çözüm beklemektedir. Bununla birlikte pek çok konuda özellikle boşanma konusunda büroların önemli bir fonksiyon icra ettiği görülmüş ve büroların amacına ulaşma noktasında ilerleme katettikleri sonucuna varılmıştır.

Bir takım eksiklikleri olmasına rağmen, başlangıçtan günümüze kadar ciddi bir ilerleme göstermiş olan Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının aynı zamanda geliştirilmesi ve iyileştirilmesi gereken bir dini danışma ve rehberlik hizmeti örneği oldukları da tespit edilmiştir. Ülkemizde dini danışmanlık adı altında bir hizmet bulunmamakta, dini danışman adıyla da herhangi bir istihdam yapılmamaktadır. DİB böyle bir tanımlama yapmasa da, 2003 yılından itibaren açmaya başladığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları, dini danışma ve rehberlik uygulamalarının kurumsal tarzdaki ilk örneğidir.

Boşanma konularında gelen soru ve sorunların çeşitliliği ve karmaşıklığı karşısında büro görevlileri zaman zaman işin içinden çıkamamaktadır. Böyle bir durumda görevliler danışanları ya başka bir yetkiliye yönlendirdikleri ya da doğrudan Din İşleri Yüksek Kurulunu arayıp bilgi aldıkları görülmüştür. İslam hukukçuları sorunların çözümü için çalışırken, din eğitimi uzmanları da bu çözümleri onlara aktarmak için gereken kişi ve yöntemleri geliştirmeye çalışmaktadır. Bu sebeple Din İşleri Yüksek Kurulu üye ve uzmanları tarafından büro personeline boşanma ve nikah gibi konular başta olmak üzere seminer verilmesi ve bu konuda yeterli doküman temin edilmesi gereklilik arz etmektedir.

Öte yandan bilim dünyası dini danışma ve rehberlik konusunu daha fazla ele almalıdır. Bu bağlamda İlahiyat fakültelerinde Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalı altında Dini Danışma ve Rehberlik adıyla yeni bir disiplin oluşturulmalıdır.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına danışılan soruların içeriğine baktığımızda dini danışmanlık ve rehberliğin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Halil İbrahim, “Talak” TDV İslam Ansiklopedisi, İSAM Yayınları, c. 39, İstanbul, 2010, ss. 496-500.
- Akpolat, Sabri, “DİB’e Yansıyan Evlilik ve Nikah Problemleri”, *Aileye İlişkin Sorunlar İstişare Toplantısı*, 20-22 Aralık 2008, DİB Yayınları, Ankara, 2009.
- “Boşanma”, *Fetva Sorularında Aile Konuları*, (İstanbul Müftülüğü), FSF Matbaacılık, İstanbul, 2009, (ss. 19-24).
- Altaş, Nurullah, “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”, *AÜİFD*, S. 41, 2000, (ss. 327-350).
- Arıkan, Çiğdem, *Yoksullukta ve Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma*, Şafak Matbaacılık, Ankara, 1992.
- Bardakoğlu, Ali, “Hukuki ve Sosyal Açından Boşanma”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, c.1, İstanbul, 1994.
- Aşıkoğlu, Nevzat Y., “Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem: Dini Danışmanlık”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 3-4 Kasım 2007, C. 2, DİB Yayınları, Ankara, 2008.
- Bayraklı, Bayraktar, *İslam’da Eğitim*, MÜİFV Yayınları, No: 36, 4. Baskı, İstanbul, 1995.
- Bilgin, Beyza, “İrşatta Evrensel Sorumluluk”, *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, c.1, DİB Yayınları, Ankara, 1995.
- Boşanma Nedenleri Araştırması*, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Mart 2009.
- Cebeci, Suat, *Dini Danışma ve Rehberlik*, DİB, Ankara, 2012.
- , “Bir Din Öğretim Yaklaşım Modeli Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”, *Değerler Eğitim Dergisi*, İstanbul, 2010, c. 8, (ss. 53-69).
- Başar, Serpil, “DİB’in Yürüttüğü Cami Dışı Din Hizmetleri Kapsamında Hastanelerde Din Hizmeti İhtiyacı”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, c.1, Ankara, 2008.
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Stratejik Plan (2009-2013), http://www.diyanet.gov.tr/turkish/strateji/dokumanlar/diyanet_stratejik_plan.pdf.
- Doğan, İsmail, *Osmanlı Ailesi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001.
- , *Dünden Bugüne Türk Ailesi*, AKM Yayınları, Ankara, 2009.
- Meriç, Nevin, *Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı*, Elest Yayınları, İstanbul, 2004.
- , *Gündelik Hayat ve Fetvalar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2004.
- Ok, Üzeyir, “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, 4 Kasım 2007, C. 2, Ankara, 2008, (ss. 551-563).
- , “Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, (Ed. N. Altaş-M. Köylü), Gündüz Yayınları, Ankara, 2012, (ss. 38-58).
- Onay, Ahmet, “Cami Eksenli Din Hizmetleri”, *Değerler Eğitim Dergisi*, c. 4, S. 4, Aralık 2006, (ss. 154-180).
- Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınları, c. 4, İstanbul, 2001.
- Tuncer, Mustafa, “Aile ve Hukuk Komisyonu”, *I. Aile Şurası, Raporlar, Görüşler, Kararlar*, BAAK Yayınları, Ankara, 1990.